

УДК 811.161.2

СТИЛІСТИЧНА ЕКСПРЕСІЯ МОДАЛЬНИХ ТИПІВ РЕЧЕНЬ У ТВОРІ ПАВЛА ВИШЕБАБИ «МАРСІАНИ»

Ніщенко Є. Д.¹, студ., Баранник О. Ю.², канд. філ. наук, доц.
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
Українського державного університету науки і технологій
¹ 23097arc.nishchenko@365.pdaba.edu.ua, ² barannyk.olena@pdaba.edu.ua

Постановка проблеми. Стилiстична роль модальностi, особливо в контекстi воєнної тематики сучасної української лiтератури, є недостатньо вивченою. У дослідженні ми вперше системно аналізуємо експресію модальних типів речень в оповіданні Павла Вишебаби «Марсіани», що відображає унікальність авторського стилю у змалюванні воєнної реальності.

Мета дослідження. Основною метою є виявлення та аналіз стилістичної експресії розповідних, питальних, спонукальних та окличних речень у творі Павла Вишебаби «Марсіани» для розкриття їхньої ролі у створенні образності, передачі емоцій, відтворенні атмосфери війни та вираженні авторської позиції.

Результати дослідження. Інтонaційні фактори є важливими явищами нашого мовлення. У складній мовній системі є такі інтелектуально-експресивні факти, що набувають потрібної ясності й виразності лише через відповідне інтонування. Аналіз інтонування синтаксичних одиниць розрізняє розповідні, питальні й окличні речення. На письмі ці форми інтонації фіксуються знаками крапки, питання та оклику. Стилiстично ці модальні різновиди речень мають численні і тонкі модально-експресивні відтінки [2].

Розповідні речення, на перший погляд, є найнейтральнішим типом речень, основною функцією яких є повідомлення про факти, події, стани чи дії. Однак у художньому тексті твору вони набувають важливих стилістичних функцій, створюючи основу для розгортання оповіді та впливаючи на сприйняття читача. Так, переважна більшість розповідних речень твору сприяють створенню відчуття реальності та достовірності подій, характеризують зав'язку дії та орієнтують у просторі: «*Ми з бригадою просувались моєю рідною Донецчиною у бік передової, на підкріплення нашим бійцям, які вже тримали оборону. Хлопці з різних куточків України вперше бачили терикони і знімали їх на телефон*» [1], «*Навколо — поля і дороги з голими деревами по боках. Жодного натяку на ліс чи посадку, де можна непомітно для ворожих дронів розбити намети*» [1], «*Відчиняємо ключем двері та заходимо усередину. Там молочний запах, маленькі стільчики, м'які іграшки, манежі та крихітні ліжка з білими простирadлами. Наче діти були тут ще зранку*» [1].

Для стилістики розповідних речень багато важить типова для них розповідна інтонація, яка має замкнену структуру: початок, розгортання, завершення. Тон підвищується на одному з членів речення, який внаслідок цього логічно, семантично виділяється, позначаючи найголовніше в повідомленні, і знижується наприкінці речення: «*Ми з бригадою просувались моєю рідною Донецчиною у бік передової, на підкріплення нашим бійцям, які вже тримали оборону*» [1]; «*Хлопці з різних куточків України вперше бачили терикони і знімали їх на телефон*» [1].

Окремі речення створюють відчуття напруженості та очікування подальших подій. Читач розуміє, що герої рухаються до небезпечного місця, де вже відбуваються бойові дії: «*Офіцери прийняли рішення перечекати ніч у найближчому населеному пункті, а на світанку рушити далі*» [1], «*Заїждаємо у село: у частини будинків вибиті*

вибуховою хвилею вікна, у інших – проломлені дахи, біля третіх – літні люди саджають город, ладнають теплиці» [1].

Автору, незважаючи на опис важких воєнних обставин, вдається в певних реченнях викликати в нас сумну усмішку: *«Ці стіни, що звикли до тихого дитячого посапування, невдовзі починають аж здригатись від чоловічого храпу всіх можливих тональностей» (порівняння тихого дитячого посапування з гучним чоловічим храпом» [1].*

Розповідне речення не просто констатує факт зміни звукового фону, а й виконує важливі стилістичні функції, створюючи контраст, своєрідний гумор, змінюючи атмосферу та опосередковано характеризуючи нових персонажів. Так, розповідні речення виконують у художньому тексті різноманітні стилістичні функції, включаючи створення відчуття реальності, орієнтацію читача в просторі та часі, встановлення зв'язків між подіями, характеристику персонажів, візуалізацію та емоційний вплив. Їхня майстерне використання є запорукою ефективною та образною оповіді.

Яскраве стилістичне навантаження мають питально-риторичні речення в мові творів письменника, або речення непрямой питальності: *«Хлопці, вас не накриває?» [1].* З функційного погляду риторичне запитання є не справжнім, бо мовець сам добре знає те, про що він запитує. Це приховане ствердження або заперечення. Думка-судження в питально-риторичних реченнях виражається з особливою емоційністю, відповідно, вони виконують функцію стилістично яскравого засобу мовлення.

Спонування, розповідність і запитання – це категорії, які є багатими на експресивно-стилістичні, емоційні оцінки. Часто грані між спонукальними й розповідними реченнями можуть стиратись, адже розповідним мовленням можна спонукати: *«Якщо вам потрібно переночувати, будь ласка, не ламайте двері, ключі заховані там-то» [1].*

Яскравою групою є такий модальний тип речень, як речення бажальної модальності. Це синтаксичні структури, якими мовець виражає своє бажання щонебудь зробити, сказати, написати, досягнути. Сказане в бажальних реченнях стосується особи мовця. За рахунок використання цього різновиду речень, автор виражає бажання мовця, задоволення чи незадоволення, яке для нього є важливим, актуальним: *«Цього всього не має бути. Тут мають бавитись діти, а не ми – ходити з автоматами. Ми зараз тут все зіпсуємо» [1]; «Кохана, дивись, ми висадилися на Марсі, будемо колонізувати. Це ідеальна планета, бо тут немає росіян» [1].*

За рахунок використання окличних речень письменник розповідь, запитання чи спонування виражає інтенсивно, з окресленою почуттєвістю. Речення з такою якістю набуває окличного стилістично-емоційного спрямування, стає окличним – розповідно-окличним або спонукально-окличним: *«Мріємо залетіти до вас в гості на концерт в актовій залі, так що готуйтеся добре!» [1]; « – Мене накриває!» [1].*

Висновки. Отже, різноманітні модальні типи речень виконують інформаційну, оцінну й експресивну функцію. Ці конструкції важливі не тільки як засіб оживлення матеріалу, а й як спосіб оцінного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишебаба П. Марсіани. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=26704> (дата звернення: 10.04.2025)
2. Гандзюк О. М. Функційно-семантичне навантаження модальних синтаксем. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр.* Вип. 7. Харків : ХДПУ, 2001. С. 91–98.
3. Загнітко А. П. Типи речень за модальністю. Основи українського теоретичного синтаксису. Горлівка : ГДІМ, 2004. № 9.1. С. 116–125.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.